

## 7. BÖLÜM

### BAYBURT'TA HAYIRSEVERLİK (18. YÜZYILDA HAYIRSEVERLİĞİN CAMİLERE YANSIMASI)

Gazi ÖZDEMİR<sup>1</sup>

*Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dos-doğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur. (Kur'an, Tevbe, 9/18)*

#### GİRİŞ

Hayırseverlik faaliyetleri, birçok paradigması olan karmaşık olaylardır. Bu faaliyetlerin tam olarak anlaşılabilmesi disiplinler arası yaklaşımla mümkün olabilir. Bu faaliyetlerin önemli mekanizmaları birbiriyle ilişkilidir. Faaliyetlerin etki alanı içinde bireysel / toplu, somut / soyut, resmi / gayri resmi bileşenler vardır. Bu bileşenler; bireylerin ve toplumun değer yargıları, dini inançları, sosyal ve hukuki kurallarıyla somutlaşır.

Hayırseverlik eylemi maddi durumu iyi olanların maddi durumu iyi olmayan insanlarla maddi imkânını paylaşması ile gerçekleşir. Bu paylaşımın hayırsever çevresine, içinde yaşadığı topluma katkı sağlar; birey ya da toplumun refahı iyileştirir, paylaşmanın verdiği dayanışma ile dostluk ilişkileri kurulur ve sürdürülür. Ayrıca hayırseverliğin kattığı değer ile dezavantajlı birey ya da gruplar arasında sağlık, çevre, refah düzeyi ve temel eğitim gibi alanlarda dezavantajlı grupların diğerleriyle aynı şartlara sahip olmasının yolunu açar.

Türk toplumunda yardımlaşma ve dayanışma İslam öncesi dönemlere kadar gitmektedir. Bu dönemde Tanrı adına yoksullara yardım etme, çıplakları giydirme, açları doyurma ülke yöneticisinin temel sorumlulukları

<sup>1</sup> Dr. Öğretim Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, orcid.org/0000-0003-2306-5280, gozdemir45@gmail.com

## KAYNAKÇA

### 1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

*Ali Emiri Sultan Mahmud I (AE.SMHD.I.)*,151/11235.  
*Bâb-ı Defteri, Mevkufat Kalemî Defteri (D. MKF.d.)* No: 27448.  
*Cevdet Belediye (C.BLD.)*, 117/5834.  
*Cevdet Evkaf (C.EV.)*, 267/13601.  
*Cevdet Maarif (C.MF.)* 68/3369; 68/3369.  
*Evkaf Defterleri (Ev.d.)* No: 10486, 12112, 13812, 14248, 17773, 38983.  
*Evkaf Mektubi Kalemî (EV.MKT)*, 541/202; *EV.MH.*, 1443/82.  
*Evkaf Vakfiyeler (Ev.Vkf.)*, 13/49.  
*İbnülemin Ensab (İE.ENB)* 6/619.  
*İrade-i Dahiliye (İ.Dh.)*, 7/306.  
*İrade-i Evkaf (İE. EV)*,1294  
*Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.)* No: 1145, 5152; 6422.  
*Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü (TK.GM.d.)* No: 32.  
*Tapu Tahrir Defterleri (TT.d.)* No: 60, 199, 387, 966.  
*Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA.e.)*, 443/24.

### 2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

*EV. MHM* 1580/30.  
*EV.MH.* 644/124.  
*EV.MKT*, 9/83.  
*Hurufat Defteri (HD)* : 537, 538, 539, 1074, 1076, 1077, 1079, 1080, 1082, 1097,1098, 1133, 1137, 1140, 1144, 1158.

### 3 Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Ankara: Hürriyet Yay., 1973.  
(Akagün) Uslu, Gülyüz, *Gümüşhane ve Çevresinin Tarihi-Sanat Eserleri*, İstanbul: Yelken Matbaası, 1980.  
Akgül, Mehmet, “Yaşlılık ve Dindarlık Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi-Konya Huzurevi Örneği”, *Dini Araştırmalar*, Cilt 7, Sayı 19, (2004), s. 19-56.  
Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997.  
Arslan, Celil, Methiye Gül Çötelî , “Anadolu - Türk Şehri Tarihinde Bayburt Kenti ve Anıtsal (Kamusal) Yapı Mirası”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 6, (2015), s. 185-219.  
Beygu, Abdurrahim Şeref, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, İstanbul: Bozkurt Yayınevi, 1936.  
Bozkurt, Nebi, bakınız. Önkal, Ahmet.  
Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2008.  
Çakmak, Mehmet Ali, “Akkoyunlu Karakoyunlu Mücadeleleri”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3, (2005), s. 75-105.  
Çiğdem, Süleyman, “Bayburt Köyleri Camii Kitabeleri”, *Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 43, (2017), s. 347-57.  
Değirmençay, Veyis, “Menâkıbu’l-Ârifin’de Erzurum”, *Doğu Esintileri*, Sayı 6, (2017), s. 215-33.  
Ergin, Muharrem, (çev.), *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2009.  
Evliya Çelebi, Mehmet Zilli ibn Derviş, *Seyahatnâme*, Dersaadet: İkdam Matbaası, 1314.  
Farabi, *el-Medinetül Fâzıla*, (çev. Nafiz Danışman), Ankara: MEB Yayınları, 2001.  
Galip, İsmail, *Takvim-i Meskukat-ı Selçukiyye*, Dersaadet [İstanbul]: Mihran Matbaası, 1309.

- Göde, Kemal, “Eratnahılar Hakimiyetinde Bayburt”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu* (Bayburt, 23-25 Mayıs 1988), Ankara: Bayburt’a Hizmet Vakfı Yayınları, 1994, ss. 347–352.
- Gökbilgin, Tayyip, “XVI. Asır Başlarındaki Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerâsı”, *Türkiyat Mecmuası*, Sayı IX, (1951), s. 35-46.
- Gündoğdu, Hamza, “Bayburt Yöresinde Bir Külliye, Bir Kitabe ve Bir Vakfiye”, *Tarih Dergisi*, Sayı 37, (2002), s. 119–136.
- Hoca Sadettin, *Tacüt-Tevarih*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1862.
- İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, (ed. Donald Quataert, Halil İnalçık, çev. Halil Berktaş), İstanbul: Eren Yayıncılık, 1997.
- İnbaşı, Mehmet, “Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/Journal Of Graduate School Of Social Sciences*, Cilt 10, Sayı 2, (2007), s. 88-117.
- Karakoyunlu, Sadri, *Bayburt Tarihi*, Ankara: Kültür Ofset, 1990.
- Kılıç, Remzi, “Fatih Devri (1451-1481) Osmanlı-Akkoyunlu İlişkileri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, (2003), s. 95-118.
- , Kılıç, Ümit, *Tapu-Tahrir Defterlerine Göre Erzurum Vakıfları*, Erzurum: Mim Yayınları, 2019.
- Kılıç, Ümit, Abdulkadir Gül, “Osmanlı Devri Erzincan Vakıflarına Genel Bir Bakış.”, *History Studies*, Cilt 3, Sayı 1, (2011), s. 165-82.
- Konukçu, Enver, *Otlukbeli Meydan Savaşı*, Ankara: Erzincan Belediye Başkanlığı Yay., 1998.
- , *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1992.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul: Ercan Matbaası, 1960.
- Köç, Ahmet, “Sultan, Waqf and Charity”, *Arşiv Dünyası*, Sayı 14-15, (2013), s. 55-63.
- Köprülü, Fuad, “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 1, (1938), s. 1-6.
- Kur’ân-ı Kerim Meali, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf> Erişim Tarihi: 12 Ekim 2020.
- Kutlu, Sönmez, *Türkler ve İslâm Tasavvuru*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- Markopolo, *Markopolo Seyehatnamesi*, Tercüman 1001 Temel Eser, t.y.
- Mehmed Nusret, *Tarihçe-i Erzurum*, İstanbul: Ali Şükrü Matbaası, 1338.
- Miroğlu, İsmet, “Akkoyunlu Beylerinden Ferruhşad Bey’in Vakfiyesi”, *Belgeler*, Cilt XV, Sayı 19, (1993), s. 183-204.
- , “Bayburt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 1992, Cilt 5, ss. 225-28.
- , “Tevarih-i Cedid-i Mirat-ı Cihan Adlı Eserin Müellifine Dair”, *Tarih Dergisi*, Sayı 30, (1976), s. 49–54.
- , *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul: Üçler Matbaası, 1975.
- Osman (Bayburtlu), *Tevârih-i Cedid-i Mirât-ı Cihan*, (thk. Nihal Atsız), İstanbul: Küçükaydın Matbaası, 1961.
- Özcan, Abdülkadir, “İbrahim Paşa, Kara”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2000, Cilt 21, ss. 329-30.
- Özdemir, Gazi, “Bayburt Kalesi ve XVIII. Yüzyıldaki İnsan Kaynakları Yönetimi”, *İşgalden Kurtuluşunun 100. Yılında Bayburt*, Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 39-82.
- , “Bayburt Şehri Kültürel Turizm Alanlarından Osmanlı Dönemi Ferruhşad Bey Tesisi”, Dokap Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 23.10.2017.

- , “Bayburt Ulu Camii (Cami-i Kebir)’nin 18. Yüzyılda İnsan Kaynakları Yönetimi”, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma Makaleleri-1*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2019, s. 679-702.
- , “Bir Tescil İki Şahsiyet (Bey Böyrek ve Abdulvehhab Gazi)”, *Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu*, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2019, ss. 329-46.
- Özger, Yunus, “Akkoyunlu Dönemi Eseri Olarak Bilinen Bir Osmanlı Camii (Bayburt Hınzeverek Çatal Çeşme Köyü)”, *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 21, (2007), s. 69-80.
- , “Akkoyunlu Kutlu Bey Vakfının XIX. Yüzyıldaki Durumu”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 33, (2007), s. 227-41.
- , “Sadrazam Kara İbrahim Paşa Vakıfları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, (2008), s. 109-50.
- , *XIX. Yüzyılda Bayburt: (Sosyo-Ekonomik İdari ve Demografik Yapı)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- , “Yerli ve Yabancı Seyyahların Bayburt İzlenimleri”, *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt II, Sayı 4, (2017), s. 41-57.
- Özşafar, Mehmet Emin, Vd., (ed.), *Hadislerle İslâm*, 5. bs., İzmir: T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.
- Önkâl, Ahmet, Nebi Bozkurt, “Cami”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993, Cilt 7, ss. 45-56.
- Parmaksızoğlu, İsmet, “İbrahim Paşa, Kara”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Mili Eğitim Basımevi, 1966, Cilt 5-2, ss. 906-8.
- Parry, Vernon John, “The Encyclopaedia of Islam”, *Baybûrd*, Leiden: EJ Brill, 1986, Cilt 1.
- Peçevi, İbrahim, *Tarih-i Peçevi*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1866.
- Platon, Devlet, (çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cımcı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Singer, Amy, *Müslüman Toplumlarda Hayırseverlik & İyilik Yap Denize At*, (çev. Ali Özdamar), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.
- Sümer, Faruk, “Akkoyunlular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: T.D.V. Yayınevi, 1989, Cilt 2, ss. 270-74.
- Taşçı, Aydın, *Bayburt’ta Türk-İslâm Devri Dini Mimari*, (Yüksek Lisans Tezi Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Tekindağ, Şehabeddin, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, *Tarih Dergisi/Turkish Journal of History*, Cilt 17, Sayı 22, (1967), s. 49-78.
- Toksoy, Ahmet, “Akkoyunlular ve Erzincan (Uzun Hasan Devrine Kadar)”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 35, (2014), s. 241-62.
- Turan, Osman, “Bayburt”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, Cilt 2., s. 366.
- , *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1969.
- , “Eretna”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Basımevi, 1977, Cilt 4, ss. 309-11.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 9, (1971), s. 13-37.
- Ünal, Rahmi Hüseyin, “Bayburt Ulu Cami’nin Tanıtımı ve Mimari Özellikleri”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu*, (Bayburt, 23-25 Mayıs 1988, Bildiriler), Ankara, 1994, ss. 408-414.

- Yediyıldız, Bahaeddin, “Müesseseler - Toplum Münâsebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumu ve Vakıf Müessesesi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 15, (1982), s. 22-54.
- , “Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrât Sistemi”, *Osmanlı*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, Cilt 5, ss. 17-33.
- , “Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 14, (1982), s. 1-27.
- Yinanç, Mükrimin Halil, “Akkoyunlular”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1978ss. 251-70.
- Yörük, Doğan, “H.1259/ M.1843 Tarihli Cizye Defterlerine Göre Kayseri’de Rum ve Ermeniler”, *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 11, (2013), s. 439-66.